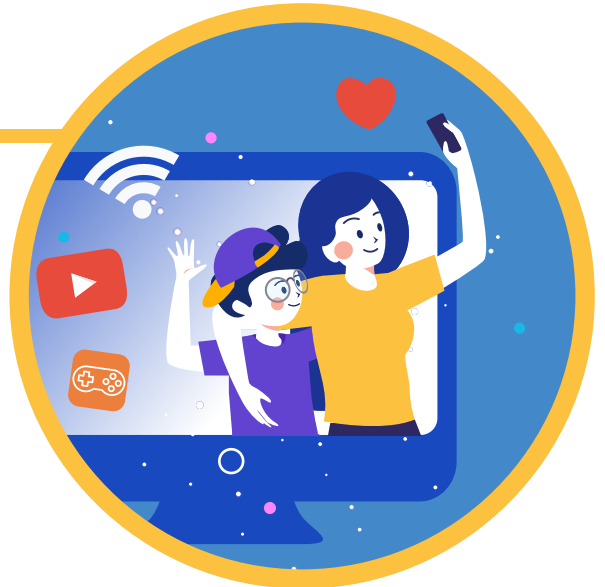

RESEARCH BRIEF

วัยรุ่น และครอบครัว ในโลกสมัยใหม่

เสนอโดย รศ.ดร.ชัช โพธิ์สีตา และ
ผศ.ดร.จรัมพร ไหล่ายอง
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

วัยรุ่น และครอบครัว ในโลกสมัยใหม่

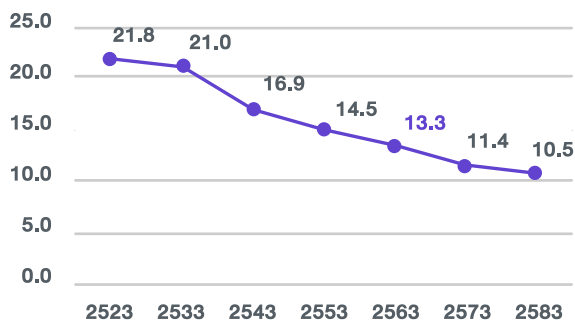
วัยรุ่น : ช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต

วัยรุ่น คือ ประชากรชายหญิงที่กำลังอยู่ในช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนผ่าน จากการเป็นเด็กสู่การเป็นผู้ใหญ่ ประชากรกลุ่มนี้มีอายุระหว่าง 15-24 ปี ซึ่งจะบอกว่าเป็นเด็กก็ไม่ใช่ เป็นผู้ใหญ่อีกก็ไม่เชิง ช่วงที่เป็นวัยรุ่นนี้ คือ ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในชีวิตของเรา เพราะในด้านหนึ่งวัยรุ่นยังต้องพึ่งครอบครัวพ่อแม่อยู่มาก แต่อีกด้านหนึ่งวัยรุ่นก็เริ่มจะแสวงหาตัวตนของตัวเอง ด้วยการเรียนรู้โลกนอกครอบครัว ในช่วงอายุนี้มีสิ่งที่ทำหยาและเขี้ยววนให้วัยรุ่นอยากเข้าไปเรียนรู้มากมาย ถ้าผ่านช่วงนี้ได้ด้วยดีโดยไม่เข้าไปข้องเกี่ยวกับสิ่งเขี้ยววนและพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากในโลกปัจจุบัน เช่น ยาเสพติด ความรุนแรง หรือเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร วัยรุ่นก็มีโอกาสที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

ประชากรวัยรุ่นลดลงอย่างต่อเนื่องมากกว่า 40 ปีแล้ว

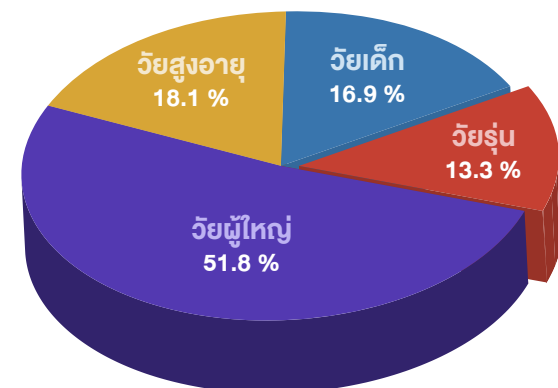
ย้อนหลังไปในปี 2523 หลังจากที่ประเทศไทยเริ่มมีโครงการวางแผนครอบครัวแล้วประมาณ 10 ปี ประชากรวัยรุ่นไทยเริ่มมีสัดส่วนลดลง ในปี 2523 นั้นประชากรวัยรุ่นมีสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 5 (22%) ของประชากรทั้งประเทศ หลังจากนั้นก็ลดลงมาเรื่อยๆ และลดมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้จนเหลือเพียง 13% ในปี 2563 และถ้ามองไปในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า (ถึงปี 2583) นักวิชาการด้านประชากรศาสตร์คาดกันว่าประชากรวัยรุ่นจะลดลงต่อไปอีก จะเหลือประมาณ 1 ใน 10 (10.5%) ของประชากรรวมทั่วประเทศ การที่สัดส่วนวัยรุ่นลดลงเช่นนี้ก็เพราะคนไทยมีการคุมกำเนิดกันมากขึ้นตลอดเวลา 4-5 ทศวรรษที่ผ่านมา ผลที่ตามมาคือประเทศไทยมีเด็กเกิดน้อยลง และเมื่อเด็กที่เกิดมาเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น จำนวนวัยรุ่นจึงมีน้อยลงตามลำดับ ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่เมื่อเทียบกับสัดส่วนของประชากรกลุ่มอื่น ๆ ในปี 2563 แล้ว วัยรุ่นกลายเป็นกลุ่มประชากรที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดของประเทศไทย

ร้อยละของประชากรวัยรุ่นต่อประชากรทั่วประเทศ พ.ศ. 2523-2583

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล สำมะโนประชากร พ.ศ. 2523-2553 และรายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553 - 2583 (ฉบับปรับปรุง)

ร้อยละของประชากร จำแนกตามกลุ่มวัยต่าง ๆ พ.ศ. 2563

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล รายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553 - 2583 (ฉบับปรับปรุง)

การศึกษาเตรียมวัยรุ่นให้พร้อมสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

ในโลกสมัยใหม่นี้ สิ่งสำคัญสำหรับวัยรุ่น คือ การศึกษาหาความรู้หาประสบการณ์ เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ แม้ว่ารัฐจะมึนโยบายขยายการศึกษาทุกระดับเพื่อให้เด็กและวัยรุ่นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง แต่ก็ไม่ใช่ว่าวัยรุ่นทุกคนจะกำลังอยู่ในช่วงศึกษาเล่าเรียน ปัจจุบันวัยรุ่นที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ในระดับใดระดับหนึ่งคิดเป็นประมาณ 4 ใน 5 ของวัยรุ่นทั้งหมด ที่เหลือซึ่งเป็นส่วนน้อยเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียนนักศึกษา วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งอยู่ในระบบแรงงานคือ ต้องทำงานเพื่อการดำรงชีวิตของตัวเอง หรือเพื่อช่วยเหลือครอบครัว อีกส่วนหนึ่งไม่ทำงานหรือไม่มีงานทำ

ไม่ว่าจะเรียนอยู่หรือทำงาน ชีวิตในวัยรุ่นก็เป็นช่วงเวลาที่เราจะมีโอกาสได้มีสัมผัสกับโลกนอกครอบครัว และมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหลากหลาย บางคนอาจได้ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่ต้องการและไม่ต้องการ ถ้าประคองตัวไม่ดี ในช่วงนี้ วัยรุ่นอาจ “เสียหลัก” หรือถลาลงไปในเส้นทางชีวิตที่เสี่ยงและไม่สร้างสรรค์ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่วัยรุ่นจะได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดตามศักยภาพของเขา

ในโลกสมัยใหม่วัยรุ่นใกล้ชิดผูกพันกับครอบครัวน้อยลง

แม้ว่าวัยรุ่นส่วนมากจะอาศัยอยู่ในครอบครัว แต่ก็ไม่ใช่ครอบครัวทั้งหมดที่วัยรุ่นอาศัยอยู่จะเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ การศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า วัยรุ่นที่ได้อยู่ในครอบครัวที่สมบูรณ์คือมีทั้งพ่อและแม่นั้นมีสัดส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งเล็กน้อยเท่านั้น วัยรุ่นอีกเกือบ 1 ใน 4 อยู่ในครอบครัวที่มีเพียงแม่หรือพ่อ หรือที่เรียกว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และที่เหลืออีกเกือบ 1 ใน 4 เช่นกัน อาศัยอยู่ลำพังกับพี่น้อง ไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย หรือมีเดานั้นก็อยู่กับญาติ เช่น ปู่-ย่าหรือตา-ยาย เป็นครอบครัวแหวกกลาง นอกจากนี้ยังมีวัยรุ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่คนเดียว กลุ่มหลังนี้แม้จะมีสัดส่วนน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสังคมทุกวันนี้วัยรุ่นที่อยู่คนเดียว นอกบริบทของครอบครัวกำลังเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ

ความแตกต่างในการอยู่อาศัย มีผลทำให้ประสบการณ์ในช่วงการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นผู้ใหญ่ของวัยรุ่นแตกต่างกันไปด้วย แม้วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวกับพ่อแม่ ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความใกล้ชิดผูกพันที่เข้มแข็งกับครอบครัวเสมอไป โดยเฉพาะกับพ่อแม่ เพราะครอบครัวในโลกสมัยใหม่นี้เปลี่ยนไปมากที่เห็นได้ชัด คือ พ่อแม่กับลูกในวัยรุ่นมีเวลาให้กันน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่ส่วนมากมักให้ความสำคัญกับการทำงานหาเลี้ยงครอบครัวจนมีเวลาน้อยที่จะให้กับลูกวัยรุ่น ขณะเดียวกันวัยรุ่นเอง ไม่ว่าจะเรียนหนังสืออยู่หรือไม่ได้เรียน ก็มักจะใช้เวลาส่วนมากอยู่กับการเรียนหรือการงานนอกครอบครัว แม้เวลาอยู่ในบ้าน วัยรุ่นจำนวนไม่น้อยก็มักจะใช้เวลากับเรื่องส่วนตัวเสียเป็นส่วนมาก

โดยเฉพาะในยุคที่เครื่องมือสื่อสารกับเครือข่ายเพื่อนที่อยู่นอกครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ง่ายอย่างเช่นทุกวันนี้ ทำให้โอกาสที่วัยรุ่นจะได้ใกล้ชิดผูกพันกับพ่อแม่และสมาชิกอื่นในครอบครัวมีน้อยลง การพูดคุยสื่อสารกัน หรือใช้เวลาทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยกันระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่นก็มักจะมึนน้อยลงด้วย นี้อาจนำไปสู่การที่วัยรุ่นจะมี “เกราะป้องกันตัว” ที่ไม่แข็งแรงได้ เว้นเสียแต่ว่าจะมีการสื่อสารพูดคุยกันอย่างใกล้ชิด

ความใกล้ชิดผูกพันกับพ่อแม่ : กุญแจสำคัญสู่ความการเปลี่ยนผ่าน ที่มีคุณภาพ

ในปัจจุบัน พ่อแม่จำนวนไม่น้อยยังขาดความตระหนักถึงพฤติกรรมเสี่ยงของลูกวัยรุ่น ขาดความรู้และทักษะที่ใช้สื่อสารกับลูกวัยรุ่นในเรื่องสำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องเกี่ยวกับเพศ การมีแฟน และการหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด การศึกษาในปี 2562 พบว่า มากกว่าครึ่งของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ไม่เคยพูดคุยกับลูกวัยรุ่นในเรื่องดังกล่าวนี้เลย

งานวิจัยอื่นในช่วงเวลาที่ผ่านมายืนยันว่า การสื่อสารเป็นพื้นฐานสำคัญในการเลี้ยงดูลูก พ่อแม่ที่เลี้ยงลูกแบบใช้เหตุผลพูดคุยสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับลูกเป็นประจำ ให้ลูกได้รับรู้ถึงความคาดหวังของพ่อแม่เกี่ยวกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น การคบเพื่อนที่ไม่ดี การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด การมีแฟนและเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร จะช่วยลดหรือป้องกันพฤติกรรมเหล่านั้นได้ อย่างเช่นในกรณีเรื่องเพศ มีผลการศึกษาชี้ว่า ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองพูดคุยกับลูก หรือมีการสื่อสารเรื่องเพศกับลูกวัยรุ่นบ่อย ๆ จะมีผลทำให้การเลื่อนระยะเวลาของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของลูกออกไป

ติดตามชมคลิปวิดีโอ

ในโลกสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ทำให้การใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยและการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพเป็นสิ่งท้าทายสำหรับวัยรุ่น ในปัจจุบันมากกว่าในอดีต หากจะฝากความหวังไว้กับคนใดคนหนึ่ง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง คงไม่เพียงพอ สังคมไทยจำเป็นต้องมีระบบเฝ้าระวังที่เหมาะสม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชากรวัยรุ่น เพื่อพวกเขาจะได้เลือกทางเดินที่ปลอดภัยและไม่เสี่ยง ในช่วงเวลาอันเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1 รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างความปลอดภัยผูกพันระหว่างพ่อแม่/ผู้ปกครองกับลูกวัยรุ่นให้มากขึ้น ขณะเดียวกัน ในระดับครอบครัว พ่อแม่/ผู้ปกครองและวัยรุ่นก็ควรใช้เวลาแก่กันมากขึ้น ฟังและเข้าใจกันมากขึ้น
- 2 ในด้านการศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริมให้โรงเรียน/สถาบันการศึกษาจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตของวัยรุ่นที่ทันสมัยและยืดหยุ่นได้ เพื่อให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ ฝึกฝน และพัฒนารู้อย่างคิด และเลือกทางเดินชีวิตที่จะไม่พาดตัวเองเข้าไปสู่การกระทำที่เสี่ยง

- 3 สังคมและชุมชนควรมีนโยบายเฝ้าระวังสื่อที่ไม่สร้างสรรค์ และขณะเดียวกันก็ส่งเสริมสื่อสร้างสรรค์สำหรับเด็ก และวัยรุ่นให้มาก เพื่อลดโอกาสที่วัยรุ่นจะถูกชักนำไปในทางที่ไม่ดี และเพิ่มโอกาสที่จะถูกชักนำไปในทางที่สร้างสรรค์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โทธิลีตา. (2559). อยู่คนเดียว : รูปแบบใหม่ของครัวเรือนในสังคมปัจจุบัน. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, ปีที่ 41(2): 112-134.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2562). *การสำรวจข้อมูลโครงการการสำรวจครอบครัวอบอุ่น ในจังหวัดหัวเลี้ยวหัวต่อของเยาวชนในครอบครัวเปราะบางผ่านการใช้คู่มือ Thai Family Matters (TFM) และนวัตกรรม FFamily 2562*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2513). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2523). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2533). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2533*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2545). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *รายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- International Labour Organization. (n.d.). *ILOSTAT database*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.NEET.ZS?locations=TH>
- Podhisita, C. and Xenos, P. (2015). Living Alone in South and Southeast Asia: An Analysis of Census Data. *Demographic Research*, 32: 1113-1146.